

NEW YORGI EESTI HARIDUSSELTS JA PAGULASED¹

Maarja MERIVOO-PARRO

Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut, Rütüli 6, 10130 Tallinn, Eesti; maarjamerivoo-parro@gmail.com

Ameerika Ühendriikide territooriumil hakkasid väikesed eesti kogukonnad kujunema 19. sajandil. Kõige arvukama liikmeskonnaga eesti diasporaa grupp kujunes New Yorgi piirkonnas. Alates 1929. aastast on selle suurimaks ja mõjuvõimsamaks organisatsiooniks olnud New Yorgi Eesti Hariduselts. Käesoleva artikli eesmärgiks on valgustada selles ühenduses Teise maailmasõja järgsel kümnendil toimunut. Tegemist oli murrangulise ajajärguga nii Hariduseltsi kui ka kogu New Yorgi eestlaskonna ajaloos, mil pagulastena saabunud võtsid kogukonna kultuurielu juhtimise järk-järgult senistelt liidritelt üle ja panid aluse New Yorgi eestlaskonnale sellisel kujul, nagu teda nüüd tuntakse. Siiani on Ameerika eestlaste ajalugu uuritud peamiselt nn kotkaperspektiivist, vähem on tähelepanu pööratud kogukondade siseelus toimunud protsessidele. Käesolev ulatuslikul primaarallikate baasil ja välitöödel põhineva uurimuse tulemuste tuuma tutvustav artikkel asub seda lünka täitma. Historiseeriva analüüsi ja kronoloogilise lähenemisviisi abil on seltsielus toimunut jälgitud vabatahtliku ning sunniviisilise migratsioonilainete kohtumise aspektist.

DIASPORAA TEKE

Ameerika Ühendriikide rahvastik koosneb peamiselt viimaste sajandite jooksul kas vabatahtlikult või sunniviisiliselt saabunud sisserändajatest. Rahvaste “sulatusahju”, “mosaiigi” ja “salatikausina” tuntud ühiskonna hulka kuulub ka eestlastest vähemus. Alates 19. sajandi keskpaigast saab tinglikult rääkida tillukesest diasporaast, mille tuumiku moodustasid Vene alustelt ärakaranud kutselised meremehed, tsaaririigi avarustest pärit mitmekordsed asunikud ja lihtsalt seiklejad. Kõige arvukama liikmeskonnaga eesti hajala kujunes New Yorgi piirkonnas. 1896. aastast alates tegutses seal ka eestlasest pastor Hans Rebane, kes pani aluse Ameerika eesti luterlike koguduste võrgustikule.

¹ Artikkel baseerub Maarja Merivoo-Parro 2010. aastal Tallinna Ülikoolis kaitsitud magistritööl “New Yorgi Eesti Hariduselts ja pagulased”. Suulised allikad, millele on tekstis viidatud, pärinevad 16 New Yorgi piirkonnas elava pagulaseestlasega 2010. aasta märtsis ja aprillis tehtud poolstruktureeritud intervjuudest. Valimisse kuulus nii lapsena, noorukina kui täiskasvanuna Ameerikasse saabunud eestlasi.

Seltsilise tegevuse alguseks võib pidada 1898. aastat, kuna 14. mail toimus New Yorgis Amerika Eesti Heategewa Seltsi asutamiskoosolek.² Tegemist oli eelkõige hoolekandeühinguga, mis pidi vastsetele immigrantidele võõras kapitalistlikus ühiskonnas turvatunnet pakkuma. Lisaks lõi see võimalusi seltskondlikuks läbikäimiseks.³ Kui Eesti aladelt, tsaaririigi laevadelt ja Samarast või Krimmist Ameerikasse ümber asunud eestlasi võib vabatahtlikeks migrantideks pidada, siis 1905. aasta sündmuste keerises poliitilistel põhjustel Ameerikasse saabunud vasakpoolsete vaadetega isikud esindavad tinglikult sunniviisilist rännet. Nad olid ka uuel asukohamaal väga aktiivsed ja juba 1906. aastal sai Ameerika Sotsialistliku Partei toel teoks ülemaalse ühingu juurde Eesti osakonna asutamine.

Ameerika eestlaskond kasvas väga erinevate isiksuste toel, kes löid üha uusi seltsi ja häälekandjaid mitmel pool USA-s. Üldjoontes näib, et sotsialistlike vaadetega eestlased olid maailmasõjajaeelsel perioodil kõige paremini organiseeritud. Esimene mainitud blokile arvestatavat vastukaalu pakkuv ühing tekkis seoses Eesti Vabariigi väljakuulutamise 1918. aastal ja kandis nime Amerika Eesti Ühisus.⁴ Organisatsioon deklareeris eesmärgidena heade riiklike ja kaubandussuhete seadmise USA ning Eesti vahel, Eestile *de iure* tunnustuse saamise nimel tegutsemise, Eesti tarbeks annetuste kogumise, Ameerika eestlaste igakülgse toetamise ja abistamise ning Eesti ja eestlastega seotud dokumentatsiooni ning kultuuripärandi kogumise.⁵

1928. aastal viisid mitmed New Yorgi eestlaste organisatsioonid läbi rahakogumise Eesti Olümpiakomitee toetuseks ja peeti plaane ka ühise seltsimaja, Eesti Kodu loomiseks. Aga 1929. aasta sügisel loodav rinne lagunes ja kommunistid Ühendatud Eesti Seltsi moodustamisest osa ei võtnud ega hiljem majanduslikel põhjustel Eesti Haridusseltsiks nimetatud ühingu ruume ei kasutanud. Seoses maja soetamisega 1946. aastal kiideti heaks juba varem päevakorras olnud Haridusseltsi liikmemaksu suurendamine seniselt kolmelt dollarilt viiele. Koosolekul tehti ettepanek populariseerida liikmestaatus seltsi liikmetele suuremate soodustuste ja õiguste andmisega. See laideti aga maha, kuna

seltsimaja peab jääma avatuks kõigile eestlastele.⁶

² Amerika Eestlaste Album, II, 1919.

³ Baltimore'i Seltsi ajaloost. The Baltimori Eesti Selts (Baltimore Estonian Society) Records, Estonian American Collection, Immigration History Research Center, University of Minnesota. <http://www.ihrc.umn.edu/research/vitrage/all/em/EAU/org/a/ihrc3085.html>

⁴ Pennar, J., Parming, T., Rebane, P. The Estonians in America 1627–1975. A Chronology and Fact Book. Oceana, New York, 1975, 8, 10–14.

⁵ Amerika Eesti Ühisuse aruanne Asutavale Kogule 20.8.1919. Eesti Riigiarhiiv, f 957, n 11, s 104, l 17–18.

⁶ Antud kontekstis jääb ebaselgeks, kas “kõigi eestlaste” hulka arvati ka pahempoolsetele grupeeringutele käe ja südame andnud rahvuskaaslased. Haridusseltsi allikates on nad väga harvad külalised, mistõttu võib arvata, et suuremaid kokkupõrkeid kahe grupi vahel ei toimunud ja teineteisest hoiti eemale, nagu oli maailmasõdadevahelisel perioodil tavaks kujunenud. Võib arvata, et “kõik eestlased” on Haridusseltsi jaoks kategooria, kust ebasoovitavad elemendid on välja arvatud: New Yorgi kommunistlikud eestlased nagu polnudki nende jaoks päris eestlased ja nende olemasoluga ei olnud tarvis oma asju ajades arvestada. N.Y.E.H. Seltsi Peakooosolekute protokollid. New Yorgi Eesti Haridusseltsi arhiiv, New York, 68, 116–117.

Veel enne kui seltsitegevus uues majas täie hooga alustada sai, kerkis päevakorda pagulaste küsimus. Esimesed otsekontaktid olid Rootsi pagenud eestlastega juba 1945. aastal, mil nad palusid infot Eesti pitsi, rahvariiete ja hõbeehete turustamisvõimaluste kohta Ameerikas. Palju päriti ka sugulaste järele.⁷ Nii ametliku loata kui ka DP seaduse⁸ raames saabunud eestlasi hakkas New Yorgi piirkonda kogunema kohe pärast sõja lõppu. Niimoodi saabus neid USA-sse ligikaudu 12 000.⁹

RISTLAINETUS

Piiratud ruumis kohtusid kahe eriloomulise migratsioonilaine esindajad ja New Yorgi eestlaskonnas hakkasid puhuma uued tuuled. Seoses Eesti iseseisvuse kaotamise ja pagulaste saabumisega asusid uutes oludes end vanaeestlasteks nimetavad inimesed aktiivsemalt tegelema oma identiteedi ning rolli küsimustega. Palju oli neid, kes soovisid uustulnukaid igati aidata. Selleks kirjutati garantiikirju, abistati kohalejõudnuid võimaluste piires ja loodeti neist kohaliku seltsielu arendamisel tublit juurdekasvu. Oli ka neid, kes pidasid õigemaks juurdetulijad omapead jätta: olid ju “endised newyorklased”¹⁰ ise kunagi ammu Ameerikasse saabudes pidanud kõigi raskustega rinda pistma, enese ülestöötamisest rääkimata. Miks peaks see kõik uutel kergemalt kulgema? Vastulauseks kujunes väide, et pagulased olid juba aastaid kehvade elutingimuste ja alatoitumise tõttu kannatanud ning nad väärisid võimalikult kiiret ja valutut üleminekut inimlikesse oludesse. Pagulased olid neile antava abi eest enamasti väga tänulikud ja ühtlasi huvitatud võimalikult kiirest lülitumisest normaalsesse ellu.

Esialgu tundusid uued ja vanad teineteisele huvitavad. Märkimisväärsed harmooniad ja dissonantsid tekkisid pigem individuaalsel pinnal. Pagulaste arvukus ja aktiivne ühiskondlik hoiak tõid aga juba esimeste aastate jooksul kaasa selle, et nende grupi kui terviku olemasolus hakati tajuma ohumärke vanaeestlaste loodud *status quo*’le. Lisaks psühholoogilistele põhjustele¹¹ oli selle tendentsi kujunemisel oma osa ka konkurentsil aineliste ressursside ja sotsiaalse kapitali pärast.

⁷ N.Y.E.H. Seltsi Peakooosolekute protokollid, 87.

⁸ 1948. aastal vastuvõetud Displaced Persons Act ehk DP seadus oli kompromiss liberaalse ja konservatiivse suuna vahel ning see lõi ühtlasi pretsedendi USA seadusandluses, kuna formaalselt polnud enam tegemist immigratsiooni-, vaid paguluspoliitikaga. Varem kehtestatud kvoodisüsteem jäi endiselt kehtima, ent uuendusena oli võimalik seda ka tulevaste aastate arvelt ette täita: **Divine, R. A.** American Immigration Policy, 1924–1952. (Yale Historical Publications. Miscellany, 66.) Yale, New Haven, 1957, 118, 121; **Daniels, R.** Coming to America. A History of Immigration and Ethnicity in American Life. Perennial, New York, 2002, 110–145, 330–331.

⁹ **Tammaru, T., Kumer-Haukanõmm, K., Anniste, K.** Eestlased maailmas. – Rmt: Sõna jõul: diasporaa roll Eesti iseseisvuse taastamisel. Toim K. Anniste, K. Kumer-Haukanõmm, T. Tammaru. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 2008, 29.

¹⁰ Vaba Eesti Sõna, 6.8.1949.

¹¹ Vt **Cohon Jr., J. D.** Psychological adaptation and dysfunction among refugees. – International Migration Review, 1981, 1–2, 255–275.

2010. aasta märtsis ja aprillis New Yorgi piirkonnas elavate pagulaseestlastega läbi viidud intervjuude käigus tunnistas enamik, et enne Ameerikasse jõudmist ei teadnud nad seal olevatest eestlastest kuigi palju. Mõni arvas, et Ameerikasse olid tulnud kriminaalse minevikuga õnneotsijad, teised ei osanud neile ennetavalt mingit hinnangut anda. Küll aga saavutati üksmeel pärast esimesi kohtumisi – kõik intervjuupartnerid kinnitasid, et tegemist oli äärmiselt sõbralike ja abivalmis inimestega. Vanaeestlaste kohta mäletatakse ka seda, et nad tundusid oma suurte autode, avarate majade, suvekodude ja ilusate asjadega väga rikkad olevat. Ameerika standard näis laagrist tulnuile luksuslik. Mitmed intervjuueeritavad rõhutasid, et Ameerikasse saabudes polnud neil New Yorgi Eesti Haridusseltsi ega Eesti Maja kohta mingeid teadmisi. Enamik saabus Eesti Majja vanade kutsel ja ärgitusel. Kui tee majja oli selge, said pagulastest seal palju tihedamad külastajad kui eestlased, kes nad sinna juhatanud olid.

1941. aastal oli kord kuus ilmuvast Meie Teest saanud nii Haridusseltsi kui Üleilmse Eestlaste Ühingu leht. Enne selle sammu astumist oli seltsiliikmete hulgas ka vastuseisjaid, kuna ÜEÜ oli poliitiline organisatsioon ja Haridusselts

ei saa lubada mingit poliitikat oma siseelus.¹²

Haridusselts oli algusest peale end poliitikaülese organisatsioonina deklareerinud, et vasakpoolselt meelestatud seltskonnast väljaspool seisvaid kohalikke eestlasi paremini ühendada.¹³ Säärase taotluse aktualiseerumine annab aimu, et politiseeritusest ei suudetud täielikult hoiduda. 1949. aastal nädalalehena alustanud Vaba Eesti Sõna oli aga hoopis selgema väljundiga. Juba esimese numbriga juhtkirjas avaldatust oli ilmne, et tegemist oli äärmiselt politiseeritud väljaandega:

Sõjalisel rindel seisvad sõdurid tunnevad ainult kahte leeri – omad ja vastased. /.../ *Vaba Eesti Sõna* tahab olla ainult nende eestlaste teenistuses, kes võitlevad sellel [vabaduse] rindelõigul.¹⁴

Uus väljaanne kujunes platvormiks, kus pagulased hakkasid nii üldpoliitilistes kui ka seltsielu ja vanaeestlasi puudutavates küsimustes avalikult arvamust avaldama. Vägivaldne eraldumine kodumaast ja sellele järgnenud aastatepikkune laagrielu oli pagulastele ning nende liidritele andnud intensiivse poliitilise tunnetuse ja raevuka kultuurilise positsiooni, mille kaudu nad püüdsid end vanaeestlaste peavoolu mentaliteedist üpris tuntavalt eristada. Isegi kuumadel suvekuudel nõuti *Vaba Eesti Sõna* juhtkirja vahendusel rohkem üritusi, referaadiõhtuid, korralikult funktsioneerivat raamatukogu ja ühiseid väljasõite:

Haridusseltsil on aeg oma nime vastava tegevusega õigustada.¹⁵

On palju tõendeid vanade väga sõbralikust suhtumisest ja soovist uusi seltsi tegevusse haarata. Esiialgu nähti neis uut lootust, noorte kohalolek tekitas

¹² N.Y.E.H. Seltsi Peakooosolekute protokollid, 27.

¹³ New Yorgi Eesti Haridusseltsi põhikiri ja kodukord. The NY Eesti Hariduse Selts/New York Estonian Educational Society Records, Estonian American Collection, Immigration History Research Center, University of Minnesota. <http://www.ihrc.umn.edu/research/vitrage/all/em/EAU/org/m/ihrc3071.html>

¹⁴ *Vaba Eesti Sõna*, 11.6.1949.

¹⁵ *Samas*, 16.7.1949.

rõõmu.¹⁶ Uustulnukate vastu oldi helded: vastuvõtmisega seotud kulud kaeti seltsi kassast ja liikmeks astumisel ei küsitud kohe raha. Seega finantseerisid vanad peaaegu kogu eesti üritust New Yorgis, uued aga panustasid eelkõige praktilises vormis. Peagi hakkas säärane kooslus vanadele parašütismina tunduma. Haridusseltsi üritustest ja erinevate klubide tegevusest osa võtvate inimeste hulga suurenemisega tekkisid mitmesugused laienemisele sümptomaatilised probleemid. Kõigile oli silmatorkavam ruumide mittevastavus seltskonna arvukusele: vast soetatud Eesti Maja oli kena ja võrdlemisi avar, ent pagulaste staabina siiski äärmiselt kitsas. Ürituste toimumise ajal tekkis majja sisse saada soovijatest alatasa tänavale pikk järjekord, liikumine hoones oli raskendatud ja ebamugav. Maja oli mõeldud ka pesapaigaks erinevatele seltsidele, ent nende rohkus ja liikmeskonna suurus tekitasid sobivate ruumide määramisel komplikatsioone ning tõid kaasa pingeid tegutsejate endi vahel. Nii faktiliselt kui ka praktiliselt enamiku ühingute katusorganisatsiooni ja Eesti Maja valdaja ning haldajana tegutsenud Haridusseltsi jaoks muutus toimuva hoomamine järjest keerulisemaks. Peamiselt vabatahtlikest koosnev juhatus¹⁷ tundis ilmselgete vastuolude pärast üha enam muret ega suutnud jälgida kõikides ühingutes toimuvat.

Liikmeskonna ja lihtsalt külaliste üle arvestuse pidamiseks kaaluti erinevaid abinõusid: näiteks majja tulijate intervjueerimine ukssel, rinnamärkide süsteemi sisseseadmine jmt. Suurema koormusega töötava maja halduskulud olid varasemaga võrreldes samuti proportsionaalselt suurenenud. Paradoksaalselt aga tuli kõik aktused, ballid ja muud tähtsamad ning rahvarohkemad ettevõtmised läbi viia Eesti Majast väljaspool üüritud ruumides, kuna osalejate arv nõudis avaramaid pindu. Seega valitses paljude vanade jaoks ebaõiglasena näiv olukord, kus nende kogutud raha eest ostetud majas ei jätkunud neile endile enam ruumi. Piiratud ainelised ressursid ja tihe konkurents nende kasutamisel andis omapoolse panuse juba varem vanaeestlaste seas tekkima hakanud ohutundele.

Need uued, kes olid nagu kord ja kohus liikmeks hakanud ning tahtsid lisaks seltsielu elamisele ka ühingu demokraatliku juhtimise juures rakendust leida, tekitasid ootamatult vastakaid reaktsioone. Esimest korda võeti kahe grupi eristamise teema üles juba 1949. aasta augustis toimunud erakorralisel üldkoosolekul, kus kiriku kaudu hulgaliselt pagulasi Ameerikasse aidanud pastor Rudolf Kiviranna pani oma sõnavõetuga kooslijatele südamele, et pole kuigi tark

isikuid liigitada uuteks ja vanadeks. Just New Yorgist, kui peakeskusest peab välja minema see seisukoht, et siin ei tehta vahet uute ja vanade eestlaste vahel.

Häid kavatsusi täis üleskutse ei toonud muudatusi kaasa. Vanade ja uute eristamine toimis nii praktikas kui retoorikas vankumatult edasi. Kõnealusel koosolekul aga öeldi, et uutele tee tõkestamine on kooskõlas Haridusseltsi kodukorraga, mis sätestas, et juhatusse kandideerivatel isikutel peab olema vähemalt poole aasta pikkune liikmestaaž, aga seda polnud ühelgi uuel ette näidata. Pagulaste

¹⁶ N.Y.E.H. Seltsi Peakosolekute protokollid, 113.

¹⁷ Rahalise vastutuse juriidilistele tingimustele vastamiseks sai ühingu laekur ühe dollari suurust aastapalka, alates 1949. aastast töötas seltsi juures ka raamatupidaja. N.Y.E.H. Seltsi Peakosolekute protokollid, 123, 139.

eest sõna võtnud Harald Raudsepp kinnitas, et ega Haridusseltsi uued liikmed ei peagi kohe juhatusse minema, küll aga võiks neid rohkem seltsi töös kasutada – tahe ja valmidus olevat neil selleks olemas.¹⁸

Pagulased olid tõesti aktiivsed ja nende mõju oli seltsi üldkoosolekutel aasta-aastalt üha enam tunda. Põhikirja muudatusettepanekute diskussioonidesse ilmuvad viited Eesti Vabariigi tavadele, just nendes küsimustes on märgata ka põhimõttele vastasleeride formeerumist. Haridusseltsi staažikamate liikmete seisukoht näis olevat, et vähemalt esimeheks ei tohiks pagulane saada, kuna

Eesti Maja on muretsenud auväärsete vana eestlaste poolt ja Haridusselts on emaks kõikidele eesti organisatsioonidele.

Selline arutluskäik näib objektiivsel vaatlusel äärmiselt ebaloogilisena, ent on oma kallutatuses väga kõnekas. Vast saabunud eestlaste ambitsioonid, oskused ja energia ei jätnud enda positsiooni hoida soovivatele vaieldamatult suurte teenetega vanematele olijatele muud võimalust kui rõhutada juhi otsingutes mitte kandidaatide praktilisi, vaid sümboolseid väärtusi. Legitiimsustootluste juures pidasid vanaeestlased olulisimaks just nimelt ajafaktorit ja selle arvelt ei tahetud pagulastele usalduskrediiti anda.

Võib arvata, et kirjeldatud mõtteviis väljaspool säärasele müüdiloomele aldist ringkonda ei tundunud eriti mõistlik. Seltsi demokraatlik loomus ei võimaldanud pagulaste vastutamistungi kauaks takistada. Nii oligi, et häälekale opositsioonile vaatamata sai 1952. aastal toimunud juhatuse valimistel esimeheks pagulaseestlane Julius Kangur. Ta teenis sellel ametikohal kuus pingelist hooaega, mil vanad olid sunnitud konstateerima uute üha aktiivsemat pealetungi kõigil rinnetel. 1953. aasta aprillis avaldasid vanaeestlased arvamust, et ilma vanade traditsioonide au sees hoidmiseta ei ole progress võimalik ja et vanematekogu peaks püüdma välja selgitada põhjused, miks “vanad tegelased kaovad”. Oma osa oli ka New Yorgi eesti kogukonnas toimuvatel demograafilistel protsessidel: 1953. aastal tõstatati ametlikult kalmistu rajamise küsimus.¹⁹

SELTSIELU UUS HINGAMINE

Vabatahtlik-ühiskondliku organisatsioonina tegutseva Haridusseltsi tõeline elu toimus tema väikestes rakukestes – osakondades, mis ühendasid sarnaste huvidega inimesi klubilise tegevuse kaudu. Juba enne pagulaste saabumist oli osakondade loetelu võrdlemisi mahukas: aktiivselt ja järjepidevalt tegutsesid rahvatantsurühm, malering, kunsti-, muusika-, noorte- ning naisosakond.²⁰ Pagulaseestlaste tulek tõi kultuurivaldkonnas kaasa nii kvantitatiivse kui ka kvalitatiivse hüppe. Osakondade arv mitmekordistus vaid mõne aasta jooksul ja üldine tase tõusis märgatavalt. Väga ilmekalt on see tendents vaadeldav näiteks teatriosakonna puhul.

¹⁸ N.Y.E.H. Seltsi Peakosolekute protokollid, 8, 132.

¹⁹ Samas, 32, 34–35, 43, 50.

²⁰ Samas, 5.

New Yorgi eestlaste teatrielus on olnud nii tõuse kui mõõnu. Sõdadevahelisel perioodil lavastati küll hulgaliselt näidendeid, ent nende üldist taset peetakse võrdlemisi kesiseks.²¹ Teise maailmasõja aastatel teatritegemise hoog pidurdus: aastatest 1940–1942 puuduvad kindlad teated Haridusseltsi egiidi all lavastatud näidenditest,²² küll aga on värvikaid kirjeldusi näitemängudega varustatud meelelahutuslikest peoeeskavadest.²³ 18. novembril 1949 algas Saksamaalt saabunud Henrik Visnapuu juhtimisel New Yorgi eesti teatrielus uus ajajärk. New Yorki ja selle lähiümbrusse oli tulnud mitmeid teatritöökogemusega kutselisi näitlejaid ning muusikuid, osa neist ka UNRRA²⁴ toetusel toimunud pagulaslaagri teatrite staažiga.²⁵ Ameerikas oli enamik neist sunnitud oma senise eriala hülgama ja kunstilisi ambitsioone hakati rahuldama lihtsamat sorti päevatöö kõrvalt. Just säärastest inimestest kujunes New Yorgi Eesti Teatri raudvara.²⁶

Uued tuuled hakkasid puhuma ka muusikamaastikul, kus pagulased olid eriti oodatud. Teise maailmasõja lõpul segakoorile uue hinge sisse puhunud dirigent Olli Kukepuu lootis DP-dest oma kollektiivile tublit täiendust:

Nüüd saame juurde ju uut verd, uusi inimesi ja see peaks olukorrad mõneski tegema kergemaks.²⁷

Tema jaoks oli laul “eestipärasuse” pant ja “Eesti vaimu ülalhoidmise” vahend.²⁸ Dirigent Kukepuuga ühel meelel olevaid ja seetõttu aktiivset lauluharrastust oluliseks pidavaid eestlasi saabus pagulastena New Yorki küll hulgaliselt, ent nende ambitsioonid olid pisut teistsugused, kui prognoosida osati. Lihtsalt laulurõõmust ja esinemislustist ei piisanud: pagulaseestlaste jaoks oli koorilaul mitmemõõtmeline muusikaline ning poliitiline ettevõtmine, millel oli sellisena oluline tähtsus Eesti taasiseseisvumise nimel peetavas välisvõitluses.²⁹ Nii juhtuski, et tugeva segakoori asemel kerkisid esile hoopis kaks uut kollektiivi – nais- ja meeskoor.

New Yorgi Eesti Meeskoor kujunes suureks kollektiiviks, mis õitses laulu-meeste entusiasmi najal. Koostegutsemise tahte tõttu ei kutsutud koori liikmeid laulu-, vaid vandevendadeks. New Yorgi linna mõttmed tingisid selle, et iga har-

²¹ **Järv, A.** Väliseesti teater: väliseestlaste seltsi- ja teatritegevuse põhijooni. Vanemuise Seltsi Kirjastus, Tartu, 2009, 380–382.

²² **Valgemäe, M.** Eestlaste teatritegevusest New Yorgis 1906–1949. – Tulimuld, 1978, 3, 78–93.

²³ Näiteks: “Kolmandaks ja viimaseks numbriks oli näitemäng – tumm, pole tarvis osi õppida, sest kes hakkaks end sellel vabal maal vaevama. Tütar peseb pesu, ilmub noormees, pakub kompvekki, võtab musu ja nad löövad tantsu. Tuleb kuri ema. Selle meelitab noormees kompvekiga samuti tantsule ja saab ka tütre kaasa. Ongi tükk läbi. Kogu aeg mängib klaver polkat, mille taktis tegelased tantsivad” (**Kalm, A.** Eesti ärimees aegade tuules. Kunst, Tallinn, 2002, 165).

²⁴ United Nations Relief and Rehabilitation Administration.

²⁵ **Kool, F.** DP Kroonika. Eesti Arhiiv Ühendriikides, New York, 1999, 814–825.

²⁶ Fragmendid teose “Estonians of America 1949–2009” käsikirjast. Koost E. Kõiva, toim M. Rink-Abel. Pagineerimata. M. Rink-Abeli valduses.

²⁷ Vaba Eesti Sõna, 3.9.1949.

²⁸ N.Y.E.H. Seltsi Peakooosolekute protokollid, 89.

²⁹ Juba põgenikelaagrist alates oli kooride ülesandeiks ka eestluse alalhoidmine ja rahvusliku muusikakultuuri tutvustamine: **Ojamaa, T.** 60 aastat eesti koorilaulu multikultuurses Torontos. Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, Tartu, 2011, 25, 27, 39.

jutuse jaoks läbitud kilometraaz oli kooril tervikuna sedavõrd suur, et teistes oludes võimaldanuks see Tallinnast ühiselt Berliini kooriproovi sõita ja seejärel tagasi tulla. Hooaja 1952/1953 kohta on teada, et mõne vandevenna isiklikult läbitud teekond oli võrdne Tallinna ja Aafrika lõunatipu vahel laiuva maaga.³⁰ Ka 1950. aasta talvel 16 liikmega alustanud naiskoor oli aktiivne ja kasvas dirigent Meta Noorkuke juhtimisel viljakaks kollektiiviks.³¹

Täiesti uute ilmingutena tekkisid Haridusseltsi juurde Akadeemiline Koondis 1948. ja Teaduslik Ühing 1950. aastal. Akadeemilise Koondise vaimseks isaks peetakse (sageli vanade ja uute vahendaja ning ühendajana toiminud) peakonsul Johannes Kaivu, kelle nägemuse kohaselt pidi Koondis ära tegema akadeemiliste intiimorganisatsioonide töö – need olid aastatega kokku kuivanud ega esindanud märkimisväärset jõudu. Koondis pakkus intelligentseid klubiõhtuid ja põnevaid ekskursioone ning esialgu tunduski, et sellest võiks saada edukas katusorganisatsioon. Akadeemiliselt organiseerunud arvuka pagulaskonna saabumine New Yorki aga andis varjusurma vajunud korporatsioonidele uut jõudu ja Koondis jäi ise vaeslapse ossa ning hakkas kiratsema. 1950. aastate esimesel poolel seati uueks sihiks kõik korporatsioonid ja üliõpilasühendused ning ka organiseerumata tudengid ja haritlased Akadeemilise Koondise abil ühendada, et luua tõeliselt laiapõhjaline ning ühtne kooslus. Märksa kitsamates raamides toiminud Teaduslik Ühing seadis eesmärkideks Ameerikasse tulnud eesti teadlaste abistamise, teadlastevahelise suhtluse võimaldamise ja teadustööde avaldamise. Anti välja aastaraamatut ja organiseeriti referaadiõhtuid. Oma intellektuaalset staatust kasutasid ühingu liikmed ära ka välisvõitluse käigus erinevatele poliitilistele institutsioonidele märgukirju saates.³²

Kehakultuurihuvilised organiseerusid samuti ja alates 1952. aastast oli Haridusseltsil oma spordiklubi. Osakond loodi eelkõige selleks, et spordilembesed eesti noored ei hajuks kohalike klubide vahel laiali, vaid jääksid eesti seltskonna keskele. Sporti peeti oluliseks nii tervise kui ka sotsialiseerumise jaoks: juba 1949. aastal täheldati, et laagrites kogetu³³ paistab välja ka noorte käitumisest. Täheldati, et võistlusmomentidel ei pea nad end kuigivõrd spordimehelikult ülal, kasutades frustratsiooni avaldamiseks krõbedaid väljendeid, samuti ei olnud nad ka mängureeglitega väga kursis.³⁴ Spordiklubi egiidi all tegutsenud naisvõimlejate rühm viljeles Ernst Idla juhtimisel rajatud rahvussporti. See ala oli südamelähedane ka Rootsi, Kanada ja Austraalia eestlannadele. Naisvõimlejate rühm imponeeris nii koduperenaistele kui ka vabrikutes või büroodes üksluisse kehalise

³⁰ New Yorgi Eesti Meeskoori ajaloost. The NY Eesti Meeskoor/New York Estonian Male Chorus Records, Estonian American Collection, Immigration History Research Center, University of Minnesota. <http://www.ihrc.umn.edu/research/vitrage/all/em/EAU/org/m/ihrc3086.html>

³¹ New Yorgi Eesti Haridusselts 1954. Toim B. Parming. New Yorgi Eesti Haridusselts, New York, 1954, 14–15.

³² Samas, 12–13.

³³ **Wyman, M.** DPs: Europe's Displaced Persons, 1945–1951. Cornell University Press, Ithaca, 1998, 86–108.

³⁴ Vaba Eesti Sõna, 16.7.1949.

tegevuse tõttu kannatavatele pagulaspreilidele ja -prouadele, kuna treeningutel tehtav oli lõbus ning kasulik. Aastakümneid enne aeroobika võidukäiku oli New Yorgi võimlemisrühmal juba teada, et

moodne naine oma kehalise joone ja hoiaku alal suudab süstemaatilise võimlemisega saavutada edu.³⁵

Juba enne pagulaste saabumist funktsioneerinud rahvatantsurühm oli uustulnukate poolt sedavõrd hinnatud, et Haridusseltsi 1951. aasta koosolekul toodi välja selle positiivne mõju uute noorte kaasahaaramisel. Kaks aastat hiljem sai sellest reorganiseeritud noorteosakonna rakuke. Lisaks tegutses 1949. aastal rütmilise võimlemise ja kunsttantsu viljelemise osakonnana loodud, ent liikmete vähesuse tõttu likvideeritud ning hiljem rütmikaringiks nimetatud Rudolf von Labani meetodi õpetustel baseeruv osakond, mida juhatas Tartu Vanemuises ja Valga Sädes töötanud Veronika Luik.³⁶ Vanaeestlaste loodud malering ei suutnud uutes oludes funktsioneerida ja alates 1950. aasta novembrist hakkas nii New Yorgi kui selle ümbruskonna malehuvilistest eestlasi ühendama maleklubi, mis korraldas mänguõhtuid, turniire ning simultaane. Vaimsete mängude harrastajad said alates 1952. aastast ka bridžiklubi tegevusest osa võtta. Oma ühenduse löid filatelistid.

Pagulased leidsid, et ka nende järeltulijatest peavad eestlased kasvama. Sellest tulenevalt pöörati noorsootööle kogukonna tasandil väga palju tähelepanu.³⁷ Ehkki peamiseks rahvusluse õpetajaks peeti kodu, näis siiski oluline luua ka mingi formaalsem keskkond, kus saaks korraga paljudele lastele Eesti-teemalist haridust anda. Nii sai 1950. aasta novembris alguse iga kuu teisel ja neljandal laupäeval töötav täienduskool, kus õpetati emakeelt, usuõpetust, kodumaa tundmist, laulmist ning mängu. 1954. aastal oli Eesti Maja ruumides funktsioneerival koolil 79 õpilast ja 11 õpetajat.³⁸ Üldiselt aga oli täienduskool esmajärjekorras mitte teadmiste, vaid tunnete kasvatamise paik, kus püüti lastes tekitada huvi oma juurte ja kultuuri-pärandi vastu.

Nii kunsti- kui naisosakond loodi koos seltsi asutamisega. Algusest peale jäi naiste valdkonnaks seltsile rahaliste vahendite loomine. Basaaride, pidude ja einelaudade organiseerimise, ettevalmistamise ning läbiviimisega teeniti seltsi tarbeks võrdlemisi palju raha: näiteks soetasid just nemad Eesti Maja sinise saali jaoks mööbli ja kardinad, samuti on märkimisväärne naisosakonna panus Long Islandile rajatud laste suvekodu finantseerimisel. Pagulaseestlannade mõjuks võib pidada naisosakonna suurenenud aktiivsust poliitilisel maastikul: 1953. aastal astus osakond Women's National Institute'i, aasta hiljem liituti Women For Freedom of Europe'iga.³⁹

³⁵ New Yorgi Eesti Haridusselts 1954, 28.

³⁶ Samas, 22, 24.

³⁷ **Raudsaar, M.** Võõrsil tehtud noorsootöö kui eestluse hoidja ja kandja. – Rmt: Sõna jõul: diasporaa roll Eesti iseseisvuse taastamisel. Toim K. Anniste, K. Kumer-Haukanõmm, T. Tammaru. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 2008, 123.

³⁸ New Yorgi Eesti Haridusselts 1954, 7–8.

³⁹ Samas, 10.

Enne pagulaste saabumist töötas Haridusseltsi egiidi all kuus osakonda, 1954. aastal aga peaaegu kolm korda enam. Osakonnad kasvasid ja arenesid jõudsalt: mured, mida nende esindajad võimalusel väljendasid, kõnelesid õitsengust selget keelt. Nii oli spordiklubil liikmete arvuga võrreldes liiga vähe instruktoreid, olemasolevad draamavarud ammendanud teatriosakond oleks soovinud rohkem uusi algupärandeid, rütmikaringi ainsaks arengupiduriks oli professionaalse tehnobaasi puudumine jne.⁴⁰ 1954. aastal avaldas Kiviranna muret osakondade läbimõtlematu ja üksteisega koordineerimata tegutsemise üle: seltsielu oli nii vilkaks läinud, et paljud toredad ettevõtmised toimusid üheaegselt, mistõttu kannatasid nii organiseerijad kui ka publik.⁴¹

KOGUKOND KOGUKONNAS

Kirjalikest allikatest tuvastatavatele pingetele vaatamata meenutatakse suhteid vanade ja uute vahel pigem positiivseina. Intervjuupartnerite jutustatu kohaselt valitses vastastikune lugupidamine, ent sotsiaalsed ja elukogemuslikud erinevused välistasid tihedama läbikäimise. Levinud on arvamus, et keskmine pagulane oli keskmisest vanaeestlasest haritum, mistõttu ambitsioonid tööturul liikumiseks ja arusaamad sotsiaalsest mobiilsusest tekitasid argielu tasandil vastasseise. Enamik pagulastest asus esialgu peamiselt lihttöödele, ent võimalusel oldi hetkelise kasu asemel nõus oma elu pikemas perspektiivis planeerima. Näiteks tehases töötamise asemel valiti vähem tasustatud ja enam töötunde nõudva residentuuri läbimine või osalise koormusega töötamine, et pooleli jäänud haridustee lõpuni käia. Kuna selline võimalus avanes eelkõige neil, kel oli varuks stabiilne ja tugev vanaeestlastest seljagune, võis mentaliteedierinevus aktiivsetes sponsorites ka pahameelt tekitada.

Inglise keele kiire omandamine ja nobe näiline sulandumine Ameerika ühiskonda oli küll ka New Yorgi pagulaseestlastele omane, ent assimilatsiooni ei toimunud, kuna kriitiline mass säilistas oma distinktiivse kultuurikäitumise, tavad, normid, keele ning kogukonna võrdlemisi traditsioonilistena. Lisaks patriootlikele ajenditele peavad pagulased ise kirjeldatud tendentsi üheks põhjuseks oma kultuuri-lemmust. Esialgu peamiselt lihttöödele läinud pagulased külastasid kodumaal (ja ka laagrites) sisseõpitud harjumusest ka asukohamaal võimaluse korral kontserte, ooperi- ning balletiteatrit ja vaatasid huviga muuseumides ringi. Kuna sotsiaalne klass, kellega pagulased Ameerikas töö käigus lähima hakkasid, ei olnud samadest asjadest huvitatud, hoogustus eesti kogukonna kapseldumine. Seltsielu muutus üha intensiivsemaks ja peagi leidsid aktiivsemad end kõigis elu tahkudes Haridusseltsiga seotud olevat. See palju kiidetud “väike Eesti” oli niivõrd vilka ja intensiivse siseeluga, et neelas suure osa liikmete vabast ajast: organisatsioonidele sõrme andnud inimesed loovutasid peagi ka käe, kuna kogu seltsielu funktsioneeris vabatahtliku töö vormis. Ühiselt elatud eesti elu sobis paljudele pagulastele:

⁴⁰ Samas, 10–27.

⁴¹ N.Y.E.H. Seltsi Peakooosolekute protokollid, 58–59.

lähemad sõpruskonnad moodustati peamiselt neist, kellega tunnetati kollektiivsete traumade tasandil ühisosa.

Haridusseltsis pagulaseestlaste tehtud peavad intervjuupartnerid äärmiselt oluliseks ja suureks tööks, mistõttu ka omal ajal aktiivsete ning seetõttu seltsieluga vägagi hästi kursis olnud inimeste mälestustes esineb tendents nende tulekule eelnenu tähtsust kahandada. Samas tunnistatakse Haridusselts ja Eesti Maja äärmiselt positiivseiks ning leitakse, et inimesed, kes omal ajal neile aluse panid, väärivad au ja kiitust. Kindlasti mõjus hästi funktsioneeriva ja turvatunnet, meelelahutust ning eneseteostust pakkuva rahvuslikul baasil toimiva organisatsiooni olemasolu tavapärasest immigrandist keerulisema hingeeluga pagulaste sotsiaalpsühholoogilisele toonusele hästi. Nagu erialakirjanduses on kohati väidetud, kohanevad tugeva etnilise identiteediga uusasukad, kel on võimalus oma grupikuuluvus aktiivselt säilitada, sageli paremini ka asukohamaa kultuuriga, saades rutem oma elu peremeesteks.⁴²

Integratsioon nii laiemasse Ameerika ühiskonda kui ka kohalikku eesti kogukonda ei kulgenud siiski takistusteta. Haridusseltsis tuli pagulastel justkui mitmeteralise mõõga ees seista: ühest küljest oodati, et neist saaksid tublid eesti kogukonna liikmed ja enamik neist armastas Eesti Maja kui keskust, kus olla ümbritsetud rahvuslikust ning tuttavast. Teisalt tajusid vanaeestlased liikmeskonnast väljaspool seisvaid uustulnukaist aktiviste parasitidena, kes ainult tarbivad ega tooda hüvesid. Kui aga huviline liitus ja tasus oma makse korralikult, sai ta vastu vaid faktiliselt täieõigusliku liikme staatuse. Mida innukamalt ja mitmetasandilisemalt isik edaspidi tegutses, seda enam hakkas ta kuuluma gruppi, mida vahel varjatumalt, vahel avalikumalt teeneliste vanade eemaletõrjumises vastutavaks peeti.

Kirjeldatu löi Haridusseltsi ümber koondunud eestlaskonnas viljaka pinnase mitmete konkureerivate kollektiivsete identiteetide kujunemisele. Erinevatel alustel *meie versus nemad* opositsioonile rajatud vastasseisud takistasid fikseeritud ja turvalise minapildi kujunemist. Võib välja tuua omapärase tendentsi: erandlik polnud mitte see inimene ega grupp, kel olid poliitilised veendumused ja ambitsioonid, vaid see, keda võiks nendes kategooriates iseloomustada mõistetega *neutraalne* ning *passiivne*. Kõige intensiivsema tunnetus- ja tegutsemisjõuga olid pagulaseestlaste esimese põlvkonna esindajad. Demograafilistel ja poliitilistel põhjustel hakkas arvukas ning nooruslik ja intensiivselt tegutsev pagulaskond vanaeestlaste üle peagi igal tasandil domineerima. Sellega seoses toimus ka teatav rahunemine: kogukondlikuks dialoogiks vajalike kesksete metafooride sõnastamisel jäi järe ots pagulastele.

Sõjakeeristes traumeeritud ja kodumaal viibivate rahvuskaslaste pärast südant valutavate pagulaste jaoks muutus Eesti Maja justkui templiks, kus rahvuskeha teenida. Usku eesti üritusse võiks võrrelda ilmaliku religiooniga (*secular religion*) ja Haridusseltsi liikmetelt eeldati selle harrast järgimist. Võitlusliku diasporaa

⁴² **Gilkes, A. D.** West Indian Diaspora: Experiences in the United States and Canada. LFB Scholarly Publishing LLC, New York, 2007, 23, 35; **Cohon, J. D., Jr.** Psychological adaptation and dysfunction among refugees, 1–2, 255–275.

säilitamiseks hädavajalikku sisemist tuld hoiti alal diskursiivsete praktikatega, mis kinnistasid õigeteks mõtlemismallideks ja käitumismaneerideks vaid eesti kultuuri ning rahvuse ja Eesti Vabariigi taasiseseisvumise nimel peetava välisvõitluse seisukohast vajalikud.

Säärase kogukondliku eneseregulatsiooni tõttu kitsenes New Yorgi eestlaste vaimne vabadus. Tendents mõjutas eelkõige hoole ja vaevaga võõrsil eestlasteks kasvatatud pagulaste lapsi. Neile seati kõrgeid nõudmisi nii “ameerika” kui ka “eesti” elu elamisel. Enamik nendest, kes tiheda ja mitmekülgse noorsooprogrammi edukale läbimisele vaatamata ei jäänud Haridusseltsi juurde püsima, amerikaniseerusid suuremal või vähemal määral ning hakkasid väliste identiteedikarakteristikute alusel sarnanema pigem ambivalentses vaimses ruumis kujunenud vanaeestlastele kui oma vanematele.

New Yorgi Eesti Haridusseltsis toimunu on asjaolusid arvestades võrdlemisi ootuspärane, ent siiski mitte ainumõeldav arengustenaarium. Võimalik oluks ka vanaeestlaste ja pagulaste kogukonna jäigem kapseldumine või ühe seltskonna selgepiirilise eemaldumine rahvuslikust tegevusest. Vastuoludele vaatamata leiti eksisteerimisvorm, kus üksteise kõrval asus küll mitu erinevat gruppi, ent nende piirid ja iseloom võimaldasid funktsioneerimist ka ühe suure kogukonnana.

Teatud mõõndustega võib väita, et artiklis kirjeldatud pagulaseestlaste pseudo-triumf vanaeestlaste üle on formaalselt täheldatav kõikides asukohamaades. Lisaks ilmsetele demograafilistele põhjustele oli selle realiteedi kujunemisel oma osa ka pagulaste passionaarsusel, mis tõi kaasa nihke hajala domineerivas kultuurilises ja poliitilises perspektiivis. Erinevalt vanaeestlastest, kelle sihiks oli eestipärasuse säilitamine konkreetses geograafilises ruumis, võtsid pagulased sihiks eestluse säilitamise kogu maailmas, lähtekohaks düstopiline veendumus, et Eesti territooriumil seda ei tehta.⁴³ Pagulaste globaalsele eestlusele vastukaaluks pidasid vanad oluliseks põlisust konkreetses diasporaa kogukonnas, kuna see oli ainuke strateegiline positsioon, millele uued vähemalt esialgu apelleerida ei saanud.

KOKKUVÕTE

Suurim ja aktiivseim eestlaste kogukond Ameerika Ühendriikides on läbi aegade olnud New Yorgi piirkonnas. 1929. aastal loodud New Yorgi Eesti Haridusseltsi 1946. aastal soetatud Eesti Majast kujunes Teise maailmasõja järel mittekommunistlike eestlaste kogukondliku tegevuse keskpunkt. New Yorgi Eesti Haridusseltsi raames toimunu uurimine on põnev ja oluline, kuna see valgustab geograafiliselt ning institutsionaalselt kitsas ruumis toimunud vabatahtliku ja sunniviisilise rände esindajate kohtumise ning koostöö arengut.

⁴³ Pagulaste innukat ülemaailmset kollaboratsiooni võib selgitada asjaoluga, et nad soovisid jätkata Eestis, Saksamaal ja/või Rootsis kujunenud partneritega. Kuna need olid üle maailma laiali paisatud, tunduski loomulik luua globaalse iseloomuga koostöövõrgustikke.

Esialgu suhtusid vanaeestlased pagulastesse väga soosivalt ja tegid nii erinevate ühingute kaudu kui ka individuaalselt tegutsedes palju, et sõjapõgenikest rahvuskaaslast Ameerikasse aidata. Ka kohapeal toetati uustulnukaid nii nõu kui jõuga. Pagulaste mõjul suurenes Haridusseltsi osakondade arv vähem kui kümne aastaga peaaegu kolm korda ja täheldada võib ka kvalitatiivset hüpet paremuse poole. Üldiselt oli pagulaste esimene põlvkond “rahvaste sulatusahju” suhtes võrdlemisi immuunne. Kultuurilist assimilatsiooni toimus vähe, küll aga kasvati kiiresti headeks kodanikeks: riigikeel ja poliitiline süsteem õpiti võrdlemisi kähku selgeks ning mõlemat pruugiti nii välisvõitluse kui ka oma isikliku elu edendamiseks.

Aineliste ressursside ja sotsiaalse kapitali piiratus kogukonna sees lõi aga peagi olukorra, kus Haridusseltsi ümber koondunud eestlaste hulgas tekkisid vastuolud ning esile kerkis mitu omavahel konkureerivat kollektiivset identiteeti. Seltsi korraldust ja koosseisu silmas pidades oli uustulnukate järjest suurenev tähtsus igati ootuspärane. Demograafilistel ja poliitilistel põhjustel saavutasid pagulased peagi juhtiva positsiooni ning modelleerisid Haridusseltsi oma eelistuste kohaselt ümber.

Kujundlikult väljendudes võib öelda, et New Yorgi pagulaseestlaskond sündis justkui hõbelusikas suus: asukohamaale jõudes ootas ees suur pere ja soe maja. Hakkajate pesamunadena aga ei jäänud nad oma väärtusliku tööriistaga niisama mängima, vaid kasutasid seda söömiseks ja kasvatasid jõudu. Nad kohanesid uue maaga, edendasid oma elu ja piisavalt suureks ning tugevaks saades võtsid üle nii pere juhtimise kui ka maja valitsemise. Kõigest kümme aastat pärast esimeste pagulaste saabumist domineerisid pagulased nii Haridusseltsi igapäeva-elus kui ka juhtimises.

TÄNUAVALDUS

Artikli aluseks olnud magistritöö teostamisel vajalike välitööde läbiviimist toetasid Eesti Üliõpilaste Toetusfond USA-s ning Haridus- ja Teadusministeeriumi rahvuskaaslaste programm.

THE NEW YORK ESTONIAN EDUCATIONAL SOCIETY AND REFUGEES

Maarja MERIVOO-PARRO

The article treats one of the most significant and eventful periods in the history of the Estonian diaspora in New York – the first decade after the end of the Second World War. It is the time of a substantial influx of Estonian refugees who had refused to return to their native country because they dreaded the communist regime, which had been established there. These people mostly came to America with the help of the Displaced Persons Act of 1948. Unlike the bulk of Estonians

already in America, they had not emigrated from Estonia voluntarily in search of a better life, but felt they had no choice other than to leave their homes and live abroad temporarily – just until Estonia was freed again.

Representatives of voluntary and forced migration met in a narrow space. Step by step the refugees started to gain power and influence in the Educational Society and its branches. Their specific views on life; the very politically engaged style of perceiving the world and their role in it in conjunction with their struggle to preserve Estonian culture abroad because of a fear it would not survive in Estonia proper, made their leadership fierce and shook the very pillars that the Educational Society was founded on. In order to provide evidentiary support for the aforementioned arguments, the article depicts how the Educational Society evolved as a result of the refugees' activities.